

NUTQ NUQSONIGA EGA BOLALAR

Karimova Zulfiya Abduraxmonovna

Alfraganus Universiteti Pedagogika va
psixologiya kafedrası o'qituvchisi

Xo'jamuratova Xadicha

Alfraganus Universiteti Pedagogika
fakulteti Maxsus pedagogika (logopediya)
yo'nalishi 2-kurs talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada nutq nuqsoniga ega bolalarning rivojlanish xususiyatlari, bu muammoning sabablari, ijtimoiy va psixologik ta'sirlari tahlil qilinadi. Shuningdek, logopedik yondashuvlar, maxsus ta'lim dasturlari va oilaviy muhitning o'rni yoritiladi. Muallif nutq nuqsonlarini erta aniqlash va korreksiya qilish orqali bolalarning ijtimoiy integratsiyasini ta'minlash zarurligini asoslaydi.

Kalit so'zlar: nutq nuqsoni, logopediya, maxsus ta'lim, rivojlanish muammolari, ijtimoiy moslashuv, bolalar psixologiyasi, erta korreksiya, fonetik buzilish.

Insonning eng muhim xususiyatlaridan biri uning so'zlash qobiliyatidir. Ravon nutq orqali ifodalangan fikr tushunarli va yoqimlidir. Nutq insonning murakkab oliy psixik funksiyalaridan biridir. Nutq harakatlari murakkab a'zolar tizimi orqali amalga oshiriladiki,

bunda bosh miya faoliyati asosiy rol o'ynaydi, nutq faqat inson uchun xos bo'lgan alohida va yuqori darajadagi aloqa shaklidir, nutqiy aloqa jarayonida kishilar fikr almashadilar va bir-birlariga ta'sir etadilar. Nutqiy aloqa til orqali amalga oshiriladi, til – bu fonetik, leksik va grammatik vositalar tizimidir, odam nutqi tushunarli va ma'noli bo'lishi uchun nutq a'zolarining xarakatlari aniq va to'g'ri bo'lishi kerak. Nutq talaffuzi mexanizmi harakatini tushunish uchun nutq apparatining tuzilishini yaxshi bilish zarur. Nutq buzilishlari uzoq yillar davomida o'rganilib kelayotgan sohadir. Nutq normasi deganda nutq faoliyati jarayonidagi til ishlatilishining umumiy qabul qilingan variantlari tushuniladi. Nutqning normal faoliyati holatida uning psixofiziologik mexanizmlari saqlangan bo'ladi. Nutq buzilishlari gapiruvchi shaxsning ma'lum til muhitida qabul qilingan, nutq faoliyati normal holda ishlayotgan psixofiziologik mexanizmlarning zaiflashuviga bog'liq holda til normalaridan chetlashuvi bilan belgilanadi. Kommunikativ nazariya nuqtai nazaridan qaraganda, nutq buzilishlari bu aloqa vositasining buzilishidir. Bunda individ bilan jamiyat orasidagi nutqiy muomalada ko'zga tashlanadigan o'zaro munosabatlarning buzilgani ma'lum bo'ladi. Nutq buzilishlari quyidagi xususiyatlari bilan ajralib turadi:

Bolaning nutqi kattalar nutqi asosida rivojlanib boradi. Nutqning to'g'ri shakllanishi atrofdagilar nutqiga, nutqiy tajribaga, to'g'ri nutq muhiti va ta'lim- tarbiyaga bog'liq. Nutq tug'ma qobiliyat emas, balki hayot davomida bolaning jismoniy va aqliy rivojlanishi bilan parallel ravishda shakllanib boradi.

G.L.Rozengrad-Pupko bolada nutq rivojlanishini ikki davrga ajratadi:

Tayyorlov davri (2 yoshgacha);

Nutqning mustaqil shakllanish davri.

A.N.Leontev bola nutqining shakllanishini to'rt davrga bo'lib ko'rsatadi:

-tayyorgarlik davri-bola tug'ilgandan bir yoshgacha;

-bog'chagacha bo'lgan davr-3 yoshgacha;

-maktabgacha bo'lgan davr-7 yoshgacha; -maktab davri.

bo'lgan davr (bir yoshdan 3 yoshgacha).

Bola tug'ilgan daqiqadan boshlab ovoz chiqaradi. Bu ovoz qichqiriq va yig'idan iborat bo'ladi. To'g'ri, bu ovoz odam nutqidan uzoq. Lekin ana shu qichqiriq va yig'i nutq apparatining 3 bo'limini (nafas olish, ovoz hosil bo'lish, artikulyasion) rivojlanishida kata rol o'ynaydi. Ikki hafta o'tgach, bola gapirayotgan odamning

ovoziga e'tibor bera boshlaydi.

Ikkinchi davr—bog'chagacha

Bolada birinchi so'zlar paydo bo'lgandan so'ng, tayyorlov davri tugab, aktiv nutqni egallash davri boshlanadi. Bu vaqtda bola atrofdagilar artikulyatsiyasiga e'tibor beradi. U gapirayotganlar orqasidan so'zlarni ko'p marotaba takrorlaydi va o'zi ham so'zlarni talaffuz qiladi. Bola hayotining 2-3 yiliga kelib, uning lug'at boyligi sezilarli darajada boyib boradi. Eng keng tarqalgan ma'lumotga ko'ra, bolalarning lug'at boyligini bog'chagacha bo'lgan davrda o'sishi quyidagi raqamlarni ko'rsatadi: 1 yosh-u 6 oyda - 10-15 ta so'z, 2-yilning oxiriga kelib 300 ta so'z, 3 yoshga borganda – 1000 ta so'z. Bola hayotining 3-yiliga kelib, nutqning grammatik tomoni shakllana boshlaydi. Avval bola o'z xohish va iltimoslarini bir so'z bilan ifodalaydi. Keyinchalik 1-2 ta so'zdan iborat soda jumlar paydo bo'la boshlaydi.

Uchinchi davr–maktabgacha bo‘lgan davr (3 yoshdan 6 yoshgacha). Maktabgacha bo‘lgan davrda bolalar birinchi navbatda artikulyatsion jihatdan oson talaffuz etiladigan tovushlarni o‘rganadilar. Artikulyatsion jihatdan talaffuz etish qiyin bo‘lgan: shivirlovchi, sirg‘aluvchi (s, z, sh, j, ch) va sonor (r, l), til orqa (k, g) tovushlarini talaffuzini egallashda qiynaladilar. Shuning uchun bolalar bu tovushlarni nutqda noto‘g‘ri qo‘llaydilar yoki talaffuz etmaydilar. Bu davrda lug‘at boyligining o‘sishi davom etadi. Bolaning 4-6 yoshida uning aktiv lug‘ati 30004000 ta so‘zgacha etadi. Lug‘at boyligi o‘sib borishi bilan birgalikda nutqning Grammatik tomoni ham rivojlanib boradi. Bola hayotining 4 yiliga kelib, ular o‘z nutqlarida sodda va murakkab gaplarni qo‘llay boshlaydilar. 5 yoshga kelib esa, qo‘shma gaplardan erkin foydalana oladilar. 5 yoshli bolalar qo‘shimcha savollarsiz hikoya va ertaklarni aytib berish qobiliyatiga ega bo‘ladilar. Bu davrda fonematik idrok sezilarli darajada rivojlanadi. Bola avval unli va undoshlarni, so‘ng sonor, shovqinli va sirg‘aluvchi tovushlarni ajrata boshlaydi. Normada 4 yoshli bola barcha tovushlarni ajrata olishi, unda fonematik idrok shakllangan bo‘lishi lozim. Bu vaqtga kelib tovushlarni to‘g‘ri talaffuzining shakllanishi tugallanadi va bola har tomonlama to‘g‘ri, aniq gapiradi.

To‘rtinchi davr - maktab davri (7 yoshdan 17 yoshgacha). Bu davrning o‘ziga xos tomoni shundaki, bolalar nutqining rivojlanishi oldingi davrlardagiga nisbatan ongli ravishda ro‘y beradi. Bu davrda bolalar tovushlar analizi, nutqning grammatik qonuniyatlarini egallaydilar. Bu davrda nutqning yangi turi yozma nutq yetakchi rol o‘ynaydi. Bola nutqining rivojlanish jarayoni o‘z vaqtida to‘g‘ri kechishi uchun maxsus sharoitlar zarurdir.

Bolada nutqning normal rivojlanishi, unga doimo yangi tushunchalarni o‘zlashtirib olishga, tevarak-atrof haqidagi bilim va tasavvurini kengaytirishga imkoniyat yaratadi. Shunday qilib, nutq, uning rivojlanishi tafakkurning rivojlanishi bilan uzviy bog‘liqdir.

Nutq kamchiligi logopediya fanida muayyan tilning me'yorlaridan chetga chiqish deb ta'riflanadi. Nutqiy nuqsonning turli sabablarini ko'rib chiqishda evolyutsion-dinamik yondoshiladi. Bu nuqsonning yuzaga kelish jarayonini tahlil qilishdan, anomal rivojlanishining umumiy qonuniyatlarini va har bir yosh davrida nutqning rivojlanish qonuniyatlarini hisobga olishdan iboratdir¹.

Bolalardagi nutqiy nuqsonlarning asosiy sabablari:

1.Embrion rivojlanish davridagi turli xil patologiyalar;

2.Xomiladorlik vaqtidagi toksikozlar, virusli va endokrin kasalliklar, jarohatlar, qonning rezus-faktorga mos kelmasligi;

3.Tug'ruq vaqtidagi shikastlanish va asfiksiya;

4.Bola rivojlanishining birinchi yilidagi bosh miya kasalliklari (meningit, ensofalit);

5.Miyaning chayqalishi bilan birga sodir bo'ladigan bosh miya jarohatlari;

6.Nasliy faktorlar;

7.Sotsial-maishiy sharoitning yomonligi.

Bu holat mikrosotsial pedagogik qarovsizlikka, vegetativ disfunktsiyaga, emotsional-irodaviy muhitning buzilishlariga va nutqning rivojlanmay qolishiga sabab bo'ladi. Yuqorida ko'rsatib o'tilgan sabablar, ayrim hollarda ularning birgalikda qo'shib kelishi nutqning turli tomonlarining buzilishiga sabab bo'lishi mumkin.

Hamma nutq buzilishlari kelib chiqishiga ko'ra ikki guruhga bo'linadi:

Organik xarakterdagi nutq buzilishlari.

¹ Jukova N.S. Masyukova, T.B.Filicheva. preodoleniya obshego nedrazvitiya rechi u doshkolnikov. -M. Prosveshenie. 1990 yil.

Funksional xarakterdagi nutq buzilishlari.

Organik nutq buzilishlari o'z navbatida ma'lum joyning zararlanishiga ko'ra markaziy va periferik xarakterda bo'ladi.

Markaziy buzilishlar: markaziy nerv sistemasini u yoki bu qismlarining buzilishi, zararlanishi natijasida kelib chiqadi. Markaziy xarakterdagi organik nutq buzilishlariga: alaliya, afaziya, dizartriya nutq kamchiliklari kiradi.

Periferik buzilishlar: artikulyatsion apparatning noto'g'ri tuzilishi yoki buzilishi va periferik nerv artikulyatsion organlar inervatsiyasining buzilishidan kelib chiqadi.

Periferik xarakterdagi organik nutq buzilishlariga: rinolaliya, prognatiya, progeniya kiradi.

Funksional buzilishlar—bunda nutq jarayonida ishtirok etadigan a'zolar tuzilishida hech qanday o'zgarishlar bo'lmaydi. Funksional xarakterdagi nutq turli nutq buzilishlarining rivojlanishini oldindan aniqlash katta ahamiyatga egadir. Agarda nutqiy nuqson bolaning maktabga kelgan vaqtida ilk bor aniqlansa, u holda uni tuzatish qiyinchiliklari kuzatilib, o'zlashtirishga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Agarda bolaning nutq nuqsoni maktabgacha yoki yasli yoshida aniqlansa, tibbiy va pedagogik tuzatish maktabda to'laqonli ta'lim olish imkonini beradi².

Hozirda logopediyada nutq buzilishlarining ikkita tasnifi o'rin olgan; tibbiy pedagogik, ikkinchisi psixolog-pedagogika (R. Ye. Levina bo'yicha).

Buzilishlarning ruhiy-lingvistik mezonlar asosida nutqning qaysi turi buzilganiga qarab ikkita guruhga bo'lish mumkin: og'zaki yoki yozma. Og'zaki nutqning buzilishi, o'z navbatida ikkita turga bo'linishi mumkin:

---

² Krauze E.N. Logopediya Izd-vo. Korone prinet. -M., 2003 yil.

bayon qilishning fonatsion (tashqi) ta'minlanishi, ular nutqning talaffuz tomonining buzilishi, deb ataladi.

bayon qilishning semantik-struktura (ichki) jihatdan ta'minlanishi, ular logopediyada nutqning uzluksiz yoki ko'p tovushli buzilishi, deb ataladi.

Disfoniya(afoniya) – tovush apparatining patologik o'zgarishlari oqibatida fanatsiyaning yo'q bo'lishi yoki zaiflashuvi. Ma'nodoshlari: tovushning buzilishi, fonasiyaning buzilishi, fonotor buzilishlar, vokal buzilishlar.

Tovush yuqoriligi va yo'g'on-ingichkaligi (disfoniya) goho fonatsiya (afoniya)ning yo'q bo'lishida, goho quvvatning buzilishida namoyon bo'ladi.

U markaziy yoki sirtqi to'xtalish tovush chiqarish mexanizmining organik yoki funksional zaiflashuvi bilan bog'liq bo'lishi va bola rivojlanishining har qanday bosqichida yuzaga chiqishi mumkin. U alohida bo'ladi yoki nutq buzilishlarining qator boshqa turlari tarkibiga kiradi.

Bradilaliya - nutqning patologik sekinlashgan sur'ati. Ma'nodoshi: bradifraziya. Artikulyar nutq dasturining sekinlashgan ishlab chiqarishda namoyon bo'ladi, markaziy bog'langan va o'z tabiatiga ko'ra organik yoki funksional bo'lishi mumkin.

Taxilaliya - nutqning patologik tezlashgan sur'ati. Ma'nodoshi: taxifraziya. Artikulyar nutq dasturining tezlashgan holda amalga oshirilishida namoyon bo'ladi, o'z tabiatiga ko'ra, markaziy bog'langan, organik yoki funksional hisoblanadi. Sekinlashgan sur'atdagi nutq cho'ziq tortilgan, bir ohangda bo'ladi. Tezlashgan sur'atda shoshilinch, intiluvchan, shiddatli ekanligi ko'zga tashlanadi. Nutqning tezlashuvi agromatizmlar bilan birga sodir bo'lishi mumkin. Bunday holatlar ayrim paytlarda battarizm, parafraziya atamaları bilan ataluvchi mustaqil buzilishlar sifatida ajratiladi. Patologik tezlashgan nutqning asoslanmagan bo'linishlar, tutilish, to'xtab qolishlar bilan uchraydigan hollarda u

poltern atamasi bilan ataladi. Bradilaliya va taxilaliya-nutq sur'atining buzilishi degan umumiy nomi ostida birlashadi nutq sur'atining buzilishi nutq jarayonining ravonligi,

nutqning metodik- ifodaliligini buzilish o
ohang a intonatsion ing ishi qibati
hisoblanadi.

Duduqlanish - nutq apparati mushaklarining va ixtiyoriy pay tortishish natijasida sur'atohangning buzilishidir.

Ma'nodoshi: logonevroz; Markaziy bog'langan bo'ladi, funksional yoki organik ko'rinishga ega, ko'prok bola nutqining rivojlanishida paydo bo'ladi. Dislaliya-tovush talaffuz qilishning normal eshitish va nutq apparatining saqlangan innervasiyasi paytida buzilishi. Ma'nodoshlari: tili

chuchuklik (eskirgan), tovush talaffuzidagi nuqsonlar, fonetik nuqsonlar, fonemalarni talaffuz qilishdagi notekisliklar. Nutqning noto'g'ri tovushli (fonemali) turlanishida: tovushlarni buzib talaffuz qilishda, tovushlarning almashinuvi yoki ularning yo'qligida namoyon bo'ladi. Nuqson shuning bilan bog'liq, bo'lishi mumkinki, bunday paytda bolada artikulyar baza shakllanmaydi (artikulyar tomonning tovush talaffuz etish uchun zarur bo'lgan barcha jihatlari o'zlashtirilmaydi) yoki artikulyar tomon noto'g'ri shakllanadi. Buning oqibatida nomuvofiq tovushlar hosil bo'ladi. Artikulyatsion apparatning anatomik nuqsonlari bilan bog'langan buzilishlar alohida guruhni tashkil etadi. Talaffuzning buzilishi psixolingvistik jihatdan yo fonemalarni ajratish va anglash operatsiyalarining shakllanmaganligi oqibati (ya'ni idrok etishdagi nuqsonlar), yoki saralash va ishlab

chiqarish (shuningdek, unumlilik nuqsoni) vazifasining shakllanmaganligi, yoxud tovushlarni ishlab chiqarish shartlarining buzilganligi deb qaraladi. Anatomik nuqsonlarda buzilishlar organik xususiyatga, ularning ishtirokisiz esa funksional xususiyatga ega bo'ladi. Buzilishlar odatda bola nutqining rivojlanishi jarayonida; periferik apparatning jarohatlanish hollarida esa u har qanday yoshda paydo bo'lishi mumkin. Ammo shundaylari ham uchraydiki, ularda tovushni bayon qilishning fonatsion turlanishlari murakkab mexanizmidagi bir necha bo'g'inlarining bir paytning o'zida xastalashuvi kuzatiladi. Bundaylarga rinolaliya va dizartriya kiradi.

Rinolaliya - tovush tembri va talaffuzining Nutq apparatidagi anatomik- fiziologik nuqsonlar bilan bog'liq holdagi buzilishdir. Ma'nodoshlari: dimog' bilan gapirish (eskirgan), palatolaliya. Tovush tembrining patologik o'zgarishida namoyon bo'ladi. Bu holat chiqarilayotgan nafas oqimining barcha nutq so'zlarini talaffuz qilish paytida burun bo'shlig'iga o'tishi va unda aks-sado berishi oqibatidir. Rinolaliya paytida bundan tashqari barcha nutq tovushlarining (dislaliya holatidagi kabi alohida tovushlarni emas), buzib talaffuz etilishi kuzatiladi. Bunday nuqsonda prosodik buzilishlar ham tez-tez uchrab turadi, rinolaliya paytidagi nutq kam tushunarsiz (noaniq), bir ohangli bo'ladi.

Dizartriya - nutq talaffuzi tomonining nutq apparati innervatsiyasidagi yetishmovchilik bilan bog'liq holdagi buzilishidir. Ma'nodoshi: tili chuchuklik (eskirgan). Rinolaliyani bartaraf etishda operatsiyagacha bo'lgan logopedik ish tizimi Ochiq rinolaliyada yaqin vaqtlargacha operatsiya davrigacha bo'ladigan logopedik ta'sir deyarli qo'llanmas, undan foydalanish haqida esa juda ehtiyotkorlik bilan mulohaza yuritilar edi. Rinolaliyadagi nutq nuqsonini nafaqat tanglay yoriqligini mavjudligi bilan, og'iz bo'shlig'ida tilning noto'g'ri rinolaliya holati va butun artikulyatsion apparat muskullari harakati munosabati buzilishi bilan izohlanishidan kelib chiqadigan bo'lsak, shu narsani tahmin qilish mumkinki, keyingi ikki nuqson (og'iz bo'shlig'ida tilning noto'g'ri holati va artikulyatsion apparat muskullari orasidagi o'zaro munosabatning buzilishi)

kompensatsiyasi operatsiyagacha amalga oshirilishi mumkin. Bu esa, o'z navbatida, nutqning yaxshilanishi uchun zamin yaratadi. Shunday qilib, operatsiyagacha bo'lgan davrda ham to'g'ri nutqning shakllanishiga asos yaratilishi mumkin.

Rinolalikda to'g'ri nutqni shakllantirish (to'g'ri talaffuz ustida ishlash) og'izdan nafas olishni tarbiyalash bilan bir vaqtda nutq tovushlarining to'laqonli shaklini tarbiyalash bilan bir vaqtda artikulyatsiyasini yaratish jarayonida amalga oshiriladi.

A.G. Ippalitova metodikasiga ko'ra logopedik ta'sir ko'rsatish jarayoni ikki davrga bo'linadi:

I. Tayyorlov davri. Ushbu davrdagi mashg'ulotlarning asosiy maqsadi artikulyatsiyani o'zlashtirish bilan parallel ravishda to'g'ri nutqiy nafas olishni shakllantirishdan iborat. Ushbu davrni shartli ravishda ikki bosqichga bo'lish mumkin:

burun va og'izdan nafas olish hamda chiqarish differensiyasida nutqiy
nafas olishni shakllantirish;

unli tovushlar artikulyatsiyasi (ovozni qo'shmasdan turib) va frikativ jarangsiz undosh tovushlar artikulyatsiyasini realizatsiya qilishda uzoq muddatli og'izdan nafas olishni shakllantirish.

Tayyorlov davrida ushbu ishlar faqatgina og'izdan uzoq nafas olishni shakllantirish bilan chegaralanadi. Diafragmali nafas olish to'g'ri nutqning shakllanishi uchun mahsulдор hisoblanadi.

1-bosqich ta'limning dastlabki davrida logoped kaftini bola belining o'ng yonboshi tepasiga qo'ygan holda fiziologik nafas olishning turini aniqlab olishi lozim. Agar bolaning nafas olishi qovurg'adan pastda bo'lsa, logoped o'zining nafas olishini bolaning nafas olish ritmiga moslashtiradi. Buning uchun bolaning kaftini o'zining yonboshiga qo'ygan holda o'qituvchi o'zining kafti bilan uning nafas olishini tekshiradi. Bola harakatini his qilgan

holda va unga taqlid qilgan holda qovurg'a ostidan nafas olishga o'tadi. Og'iz yopiq turgan holda to'g'ri erkin nafas olish yo'lga qo'yilishi bilan og'izdan va burundan nafas olish differensiyasiga o'tish mumkin. O'quvchiga shu narsa tushuntirilishi lozimki, nafas olish, chiqarish va ularning qo'shilishining har xil turlari mavjud: og'iz yopiq bo'lganda nafas olish va chiqarish burun orqali amalga oshiriladi; og'iz ochiq bo'lganda esa nafas olish va chiqarishning har xil ko'rinishlari amalga oshiriladi. Bolaga shu narsalar tushuntirilgandan keyin aniq nafas olish mashqlarini bajarish taklif qilinadi.

Tayyorgarlik bosqichida asosiy vazifa og'izdan nafas olishni shakllantirishdan iborat. Shuning uchun ham barcha artikulyatsion mashqlar amalga oshiriladi. Bola hali ovozni jalb qilmasdan amalga oshiriladi. Bola hali o'zi bajarayotgan mashqlar unli tovushlar artikulemalari hisoblanishini bilmaydi. Bu vaqtda logopedga artikulemalar ukladini aniqlashtirish va yaxshilash imkoniyatini beradi. Shakllanayotgan artikulyatsiyalarni rinolalik bola sinestetik tarzda eslab qoladi. Bu holatda artikulema va uning rasmi o'rtasidagi shartli reflektor munosabatlari o'rnatiladi va u rasmga tayangan holda tovushni shivirlab erkin talaffuz qila boshlaydi.

II. Asosiy davr. Bu davrda 3 bosqich bo'yicha quyidagi ishlarni olib borish nazarda tutiladi:

1-bosqich og'iz orqali uzoq nafas chiqarishda ovozni qo'shish;

2-bosqich portlovchi undosh tovushlarni realizatsiya qilishda og'izdan qisqa nafas chiqarishni shakllantirish;

3-bosqich sanor tovushlar va affrikat tovushlar guruhi talaffuzini shakllantirishda uzun va qisqa xarakterdagi og'izdan hamda burundan nafas olish olib chiqarish.

Bu davrdagi mashgʻulotlardan koʻzlangan maqsad ham birinchi bosqichdagi singari, yaʼni artikulemalarni rivojlantirish bilan bir vaqtda toʻgʻri nutqiy nafas olishni shakllantirishdan iborat.

Logoped bolaning qiyinchiliklarini aniqlaydi va nutq tempini, artikulyatsiyasini muvofiqlashtiradi, nafas olishni bir maromga keltiradi. Bu vaqtdagi logopedik ishlarda koʻrish orqali qabul qilish, eshitish va kinestetik nazoratdan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Har xil analizatorlardan keng miqyosda foydalanish qisqa vaqt mobaynida yuqori natijalarga erishish imkonini beradi.

Shunday qilib, keyingi logopedik ishlar operatsiyagacha hisobga olish va operatsiya boʻladigan hamda operatsiya samaradorligi asosiga koʻrilishi lozim. Logopedik ishlarning usullari bolaning psixik statusini hisobga olgan holda, mijoz nutqining oʻziga xos boʻlgan xususiyatlariga bogʻliq ravishda modifikatsiya qilinadi³.

Xulosa: Nutq nuqsonlari bolaning faqat til rivojiga emas, balki psixologik holati, oʻziga boʻlgan ishonchi, ijtimoiy faolligi va taʼlimdagi muvaffaqiyatiga ham bevosita taʼsir koʻrsatadi. Shu bois nutq buzilishlarini erta aniqlash, logopedik yordamni tizimli tashkil etish va oilaviy qoʻllab-quvvatlash muhim ahamiyatga ega. Bolaning individual ehtiyojiga mos maxsus dasturlar asosida olib borilgan korreksion ishlar uning toʻlaqonli jamiyat aʼzosi sifatida shakllanishiga yordam beradi. Har bir bola — alohida olam, uning nutqdagi muammosi uni chetlab oʻtish emas, aksincha, eʼtibor bilan yondashishni talab qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. G‘oziev E.G. Umumiy psixologiya. Toshkent. 2002. 1-2 kitob;
2. А.Х.Югай, Н.А.Мираширова «Общая психология» - Ташкент 2014;
3. Дружина.В. «Психология», Учебник «Питер», 2003;
4. Болотова.А.К., Макарова.И.В Прикладная психология, учебник для вузов. –М, Аспект Пресс, 2002-383 с;
5. Volkova L.S., Shaxovskaya S.N. Logopediya iz – vo. Vldos. M., 2002 yil;
6. Gulbeva G.G. Korreksiya narusheniya fonematicallyeskooy storony rechi u doshkolnikov. Iz-vo. Soyuz. – M.,2001 yil;